

Zöldség-, gyümölcsfogyasztás és a család növekedése

A kutatás és a tanulmány központi kérdése, hogy mennyi zöldséget és gyümölcsöt fogyaszt valaki egyedül és egy többtagú háztartásban, vajon az egyedülálló többet vagy kevesebbet fogyasztanak, mint a különböző családok tagjai? Növekszik, vagy csökken a fejenkénti fogyasztás a család növekedésével? Hogyan alakulnak étkezési szokásaink, ha olyan fontos dolgok történnek életünkben, mint a családalapítás és a család növekedése. Célunk az volt, hogy bemutassuk a különbségeket a zöldség- és gyümölcsfogyasztásban, ha a háztartásban egyedül élnek, és ha többen, külön szempontként figyelve a többszemélyes háztartásban az egy főre jutó fogyasztás változását a család növekedésével.

Először az egyedül élők fogyasztását hasonlítjuk össze a többszemélyes háztartásokkal. Ezután a többszemélyes háztartások keretében a gyerek nélküli és a gyerekes házaspárokat vesszük szemügyre, és a fejenkénti fogyasztás változását a család növekedésével. Ezek után pedig az egyedül élőket tekintjük át alaposabban. Próbáltunk arra, hogy a különböző vásárlási tényezők, mint az ár, az íz, a vásárlásra fordított idő fontossága hogyan alakul a család növekedésével, hiszen elvárnánk, hogy e tényezők „súlya” nőjön a népesebb családok esetében, ha pedig vannak különbségek, azok meggyőzőek-e?

ÖSSZEFOGLALÓ

Az egyedül élők fejenként több zöldséget és gyümölcsöt fogyasztanak, mint a családosak, ez különösen vonatkozik a friss termékekre, a tartósítottakat illetően már kiegyenlítettebb a fogyasztás. Árnyalja a képet, ha az 1999 és 2002 között eltelt éveket hasonlítjuk össze: míg a többszemélyes háztartások friss zöldség és gyümölcsfogyasztása nem emelkedett, az egyedül élőké már igen, habár csak kis mértékben. A tartósított termékek fogyasztása mindegyik csoportban emelkedett, megközelítőleg ugyanakkora mértékben. Az egyedül élők többet költenek, többet vásárolnak zöldséget és gyümölcsöt, ám a kiadások emelkedésének mértéke 1999 és 2002 között ugyanakkora volt mindkét csoportnál. A saját termelésből származó fogyasztás (értékben) már kiegyenlítettebb, és alig emelkedett a vizsgált időszakban. Az egyedül élők valóban a fogyasztók vékonyabb rétegét képviselik, viszont viselkedésük rávilágít egy fontos fogyasztásbeli változásra, méghozzá arra, hogy egy személy több zöldséget és gyümölcsöt fogyaszt egyedül, mint többen egy közös háztartásban. E különbségek okainak megvizsgálásához modellek felállítására lesz szükség a jövőben, hogy a leíró tanulmány kérdéseire válaszokat is kapjunk.

Megvizsgáltuk, hogy a különböző vásárlást befolyásoló tényezők illetve, a külső és belső termékjellemzők mekkora súllyal befolyásolják a vizsgált termékek vásárlását. Láthattuk, hogy a háztartás növekedésével e tényezők szerepe is változik, ám a különbségek nem elegendők a háztartások differenciálásához.

A fogyasztás növelését célzó kampányoknak figyelembe kell venniük, hogy a társadalomban, míg egyfelől a családalapítás és a család növekedése egy pozitív folyamat, másfelől éppen ezzel párhuzamosan csökken a fejenkénti zöldség- és gyümölcsfogyasztás. Erre hívta fel a figyelmet a jelen tanulmány.

„A fogyasztás növelését célzó kampányoknak figyelembe kell venniük, hogy a társadalomban, míg egyfelől a családalapítás és a család növekedése egy pozitív folyamat, másfelől éppen ezzel párhuzamosan csökken a fejenkénti zöldség- és gyümölcsfogyasztás.”

mosan csökken a fejenkénti zöldség- és gyümölcsfogyasztás. Erre hívta fel a figyelmet a jelen tanulmány.

NEMZETKÖZI IRODALMI ÁTTEKINTÉS

A témát illetően csupán néhány forrásra leltünk a nemzetközi irodalomban. Az USA-ban folyó 5× Naponta program (Five a Day) keretében végzett kutatások szerint az amerikai családok 13 százaléka és az egyedül élők 22 százaléka fogyaszt zöldséget és gyümölcsöt naponta ötször (Five a Day-Research & Policy Summaries, 2004). Az általunk vizsgált témakört közvetve érintik az egyedül élő nyugdíjasok táplálkozási szokásainak kutatásai (lásd például: Walker, Beauchenne, 1991). Az Egyesült Királyságban a szakirodalomban Dowler és Calvert az egyszülős családok étkezési szokásait vizsgálta. Tanulmányukban nem tértek ki a zöldségre és gyümölcsre, a táplálkozási szokásokat pedig a jövedelem szempontjából vizsgálták (Dowler és Calvert, 1995).

MÓDSZER

A háztartástípusok meghatározásakor a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) felosztását használtuk. A legfontosabb háztartástípusok az EUROSTAT általi csoportosításokkal azonosak, amelyeket a háztartástagok életkora és a családösszetétel alapján alakítottak ki. Ez esetben gyerekek számát a szülővel együtt élő, 25 éven aluli inaktív (tanuló, eltartott, munkanélküli) személy. Ha megfigyeljük a 3. és a 8. táblázatokat láthatjuk, hogy a felsorolt típusok nem fedik le a teljes népességet. Ezeken kívül létezik az

„egyéb” kategória is, amit e tanulmányban nem vetünk figyelembe, mivel nem meghatározott, kiket foglal magába.

A KSH a különböző háztartások egy személyre jutó fogyasztását méri. Az egy főre jutó zöldség- és gyümölcsfogyasztást mennyiségi szempontból két mutatóval írhatjuk le: mikrostatisztikai kimutatással (a KSH háztartási költségvetési felvétele: HKF alapján), amely csak a háztartásban elfogyasztott élelmiszereket foglalja magába; vagy makrostatisztikai elszámolásokkal, amelyekben – ez előzővel ellentétben – a háztartáson kívül elfogyasztott mennyiségek is szerepelnek (ez a mutatószám szerepel az évkönyvekben). A háztartási költségvetési felvételben a friss zöldség és gyümölcs mellett az élelmiszer-féleségek feldolgozott állapotban szerepelnek (tehát olyan formában, amilyenben azokat megvásárolták és elfogyasztották), ellenben a makroel számolásokkal, ahol alapanyagként számolják el őket. Ebben a cikkben a mikrostatisztikai kimutatásokat használjuk, mivel ezek tesznek lehetővé összehasonlításokat. A HKF az alábbiak szerint osztja fel a zöldség- és gyümölcsféléket.

Zöldség: friss zöldség-főzelék, illetve tartósított zöldség-főzelék. A friss zöldség-főzelék: fejes- és kelkáposzta, fejes saláta, gomba, paradicsom, sárgarépa, petrezselyemgyökér, uborka, vöröshagyma,

„A KSH a különböző háztartások egy személyre jutó fogyasztását méri. Az egy főre jutó zöldség- és gyümölcsfogyasztást mennyiségi szempontból két mutatóval írhatjuk le: mikrostatisztikai kimutatással (a KSH háztartási költségvetési felvétele: HKF alapján), amely csak a háztartásban elfogyasztott élelmiszereket foglalja magába; vagy makrostatisztikai elszámolásokkal, amelyekben – ez előzővel ellentétben – a háztartáson kívül elfogyasztott mennyiségek is szerepelnek.”

zöldbab, zöldborsó, zöldpaprika, egyéb friss zöldség. A tartósított zöldség-főzelék: savanyúság, savanyú káposzta, tartósított zöldbab-zöldborsó, egyéb tartósított zöldség.

A gyümölcs kategória két csoportból áll: az egyik a friss gyümölcsöket foglalja magába, a másik pedig

a tartósítottakat, a gyümölcs- és zöldségleveket, szörpöket-sűrítvényeket. Friss gyümölcs: alma, őszibarack, sárgabarack, cseresznye, görögdinnye, sárgadinnye, földieper, málna, ribizli, körte, meggy, szilva, szőlő, egyéb friss hazai gyümölcs, déligyümölcs. A gyümölcs-, zöldségleveket, szörpök, sűrítvények ma már annyira összetett és sokrétű kategóriát alkotnak, hogy az erre vonatkozó bevallásokat is fenntartásokkal kell fogadnunk. További pontosításra lenne szükség a fogalmak meghatározásakor. Ezeket főleg házon kívül fogyasztjuk el, tehát a HKF-ben mennyiségi oldalról nem található, csak a kiadás szögéből. Habár nem áll módunkban pontosan meghatározni a házon kívül elfogyasztott zöldség, gyümölcs mennyiségét, rámutathatunk a jelentőségére. Ide tartozik a vendégétkeztetés, a vendéglői étkezés, a munkahelyi előfizetéses-, illetve az iskolai étkezés vagy az a táplálék, amit az önkormányzatok osztanak ki a rászorulóknak (Mikesné et al, 2003).

Az értékben mért fogyasztás szempontjából a háztartási költségvetés felvételekor kitöltendő napló a következő kategóriákat határozza meg: kiadások (vásárolt fogyasztás forintban, tehát az, amit kifizetünk vásárláskor), és saját termelésű fogyasztás (amely magába foglalja a saját termelésből más háztartásnak ajándékba adott élelmiszerek havi értékét is). Ez az adatfelvétel kiadás központú, amelyet az egy főre jutó éves kiadás alapján láthatunk, amely már tartalmazza a háztartáson kívül elfogyasztott élelmiszerekre költött pénzt is. A saját termelésű fogyasztás értékét általában úgy állapítják meg, hogy a kérdezők először összeírják a fogyasztás adatait, majd pedig a piacon összegyűjtik a termékek árait. Ez a kategória tehát nem elköltött pénzt jelent. A fogyasztás – akár kilogrammban, akár forintban kimutattva – mindig az egy főre jutó fogyasztást jelenti.

A HKF előnye abban rejlik, hogy „első kézből”, a kitöltött háztartási napló alapján számolhatunk, e naplóban a válaszadóknak pontosan megadott kérdésekre kell válaszolniuk, így az adatok a feldolgozás során kevesebb torzuláson esnek át. Nem elveendő még az adatszolgáltatók nagy száma sem, ami 2000-ben például 10 ezer háztartás volt.

A hatodik fejezetben a zöldségek és gyümölcsök vásárlásakor mérlegelt tényezők fontosságát figyeltük. Az összehasonlításhoz a GfK Hungária piackuta-

tó intézet (továbbiakban: GfK Hungária) tanulmányának adatbázisát használtuk (GfK Hungária, 2002). E kutatásban nem háztartásokat, hanem személyeket kérdeztek meg (1000 személyt), a válaszadók pedig aszerint lettek csoportosítva, hogy hány tagú háztartásban élnek. Eredményként például azt láthatjuk, hogy az egytagú vagy kéttagú háztartásban élők

„A saját termelésű fogyasztás értékét általában úgy állapítják meg, hogy a kérdezők először összeírják a fogyasztás adatait, majd pedig a piacon összegyűjtik a termékek árait. Ez a kategória tehát nem elköltött pénzt jelent.”

számára milyen tényezők mennyire fontosak. Kérdéskor a válaszadó számára annyit határoztak meg, hogy zöldség és gyümölcs (külön kérdésként), ezeket nem osztották fel külön termékekre. Ettől megkülönböztették a gyümölcsjoghurtokat, burgonyát, mélyhűtött termékeket, salátákat, amely kategóriákkal ez esetben nem foglalkoztunk. A fejezetben a vásárlók véleményét láthatjuk azt illetően, hogy vásárláskor mennyire tartanak fontosnak bizonyos tényezőket. Ezt pontozással értékelték, amely során az 1 érték annyit jelent, hogy az adott tulajdonság egyáltalán nem fontos, a 7 pedig, hogy nagyon fontos. A táblázatokban a válaszok átlagát láthatjuk, például, hogy a háromfős háztartásokban élők számára a vásárlási idő hossza átlagban mennyire fontos.

AZ EGYEDÜL ÉLŐK ÉS A TÖBBSZEMÉLYES HÁZTARTÁSOK ZÖLDSÉG- ÉS GYÜMÖLCSFOGYASZTÁSA

Az 1. táblázat azt mutatja meg, hogy mekkora különbség van az egyedül élők (egyszemélyes háztartások) és a családok (többszemélyes háztartások) egy főre jutó fogyasztása között. Az egyszemélyes háztartások minden esetben több zöldséget, illetve gyümölcsöt fogyasztottak. Itt azonnal fel kell hívni a figyelmet, hogy az egyszemélyes háztartások főleg felnőttekből állnak, és ez igencsak kihat a fogyasztásbeli különbségekre. Az is látható, hogy az egyszemélyes háztartásokban a tartósított gyümölcsökből több mint 12 kilogrammal többet fogyasztanak, mint tartósított zöldségből, míg a többszemélyesnél e különbség jóval kisebb mértékű: 9,3 kg. Ez főleg a vásárolt tartósított zöldségnek tulajdonítható, mivel ezt

1. táblázat

**Egyszemélyes és többtagú háztartások
zöldség- és gyümölcsfogyasztása, 1999–2002 átlaga, kg/tő/év**

	Friss zöldség	Tartósított zöldség	Zöldség összesen	Friss gyümölcs	Tartósított gyümölcs	Gyümölcs összesen
Egyszemélyes	83,6	8,8	92,3	72,0	15,6	87,6
Többtagú	48,0	6,0	54,0	42,5	15,3	58,0

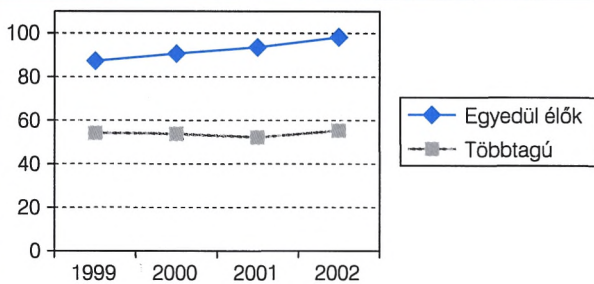
Forrás: KSH, HKF

a többtagú háztartások kevésbé engedhetik meg maguknak.

Az egyedül élők nemcsak, hogy több zöldséget esznek, de a családokkal szemben emelkedett is a fogyasztásuk. 1999 és 2002 között az elfogyasztott zöldség mennyisége (zöldség összesen) az egyszemélyeseknél 87 kilogrammról majdnem 100 kilogrammra (egyenletesen) emelkedett, míg a többtagú háztartásoknál 52 és 55 kg között ingadozott (1. diagram).

1. diagram

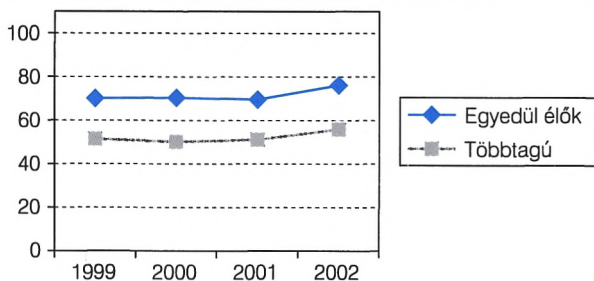
**Az egyedül élők és a többtagú háztartások
zöldségfogyasztása 1999 és 2002 között
(zöldség összes=friss+tartósított), kg/tő/év**

Forrás: KSH, HKF

2. diagram

**Az egyedül élők és a többtagú háztartások
gyümölcsfogyasztása 1999 és 2002 között
(gyümölcs összes=friss+tartósított), kg/tő/év**

Forrás: KSH, HKF

Az elfogyasztott gyümölcs mennyisége (gyümölcs összesen) 1999 és 2001 között stagnált, majd 2002-ben az egyszemélyeseknél 70 kilogrammról 76-ra, a többtagú háztartásoknál pedig 51 kilogrammról 56-ra emelkedett (2. diagram). Ezekon a táblázatokon nem láthatók a friss és feldolgozott termékek külön-külön, mivel

azokat a következőkben elemezzük.

Az értékben mért fogyasztás

Az értékben kimutatott fogyasztás is jóval magasabb az egyedülállóknál, mint a többtagú háztartások esetében (2. táblázat). Zöldségre majdnem dupla annyit költenek, mint a többtagúak (vásárolt fogyasztás), ugyanez vonatkozik a saját termelésből fedezett fogyasztásra. A gyümölcsnél is jelentősek az eltérések.

2. táblázat

**Egyszemélyes és többtagú háztartások
zöldség-és gyümölcsfogyasztása, értékben
1999–2000 átlaga, Ft/tő/év**

	Egyszemélyes		Többtagú
	Vásárolt	Összesen	
Zöldség	Vásárolt	9 276	5 253
	Saját	4 465	2 988
	Összesen	13 741	8 241
Gyümölcs	Vásárolt	9 449	6 154
	Saját	3 514	2 338
	Összesen	12 963	8 492

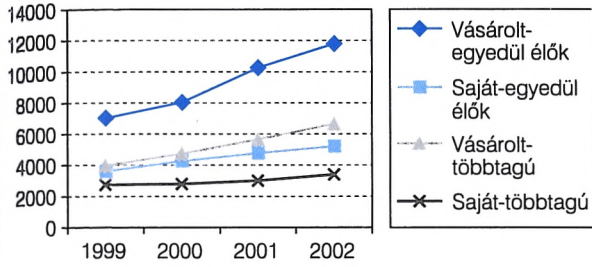
Forrás: KSH, HKF

A zöldségre fordított kiadások az egyszemélyeseknél 7 ezer forintról majdnem 12 ezerre emelkedtek, míg a többtagúaknál 4 ezerről 6600 forintra (3. diagram), tehát nem csak átlagban költenek többet az egyedül élők, de nagyobb ütemben tudták emelni kiadásait, mint a családosok. A saját termelésű fogyasztás az egyszemélyeseknél 3600 forintról 5200 forintra emelkedett, a többtagúaknál ez az emelkedés itt is kisebb mértékű volt.

A gyümölcsnél is hasonló a helyzet: míg az egyszemélyes háztartásoknál a vásárolt fogyasztás 7700 forintról 12 ezer forintra emelkedett, a többtagúaknál 5 ezer forintról 7700 forintra (4. diagram). 1999-ben a saját termelésű fogyasztás értéke mindkét csoportnál majdnem ugyanannyi volt, azóta az egytagúak

3. diagram

Az egyedül élők és a többtagú háztartások zöldségfogyasztása, értékben 1999 és 2002 között, Ft/fő/év

Forrás: KSH, HKF

jelentős emelkedést tudtak elérni, míg a többtagúak alig mozdultak előre.

TÖBBSZEMÉLYES HÁZTARTÁSOK: A FEJENKÉNTI FOGYASZTÁS CSÖKKENÉSE A CSALÁD NÖVEKEDÉSÉVEL

A vizsgált családok számának alakulása

A 3. táblázatban a vizsgált háztartás típusok számát láthatjuk, és azt, hogy e háztartások hány személyt foglalnak magukba, illetve hogy mekkora piacot jelentenek. Ez a felosztás nem fedi le a teljes lakosságot, hiszen a HKF-ben található egy „egyéb” kategória is, amely nincsen pontosan definiálva, és az ott található háztartások nem sorolhatók egyik csoportba sem.

3. táblázat

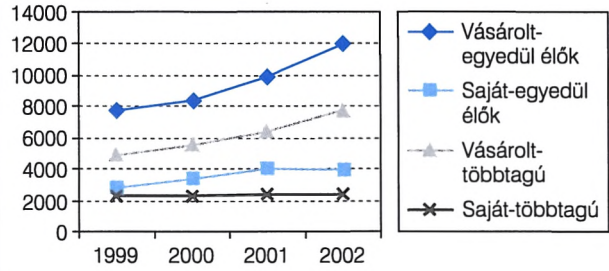
A többszemélyes (gyermekes és gyermek nélküli) háztartások és a tagságuk alakulása 1999 és 2002 között, háztartások esetében $\times 1000$ háztartás, a személyek esetében $\times 1000$ fő

Háztartás típus	1999		2002	
	Háztartások $\times 1000$	Személyek $\times 1000$	Háztartások $\times 1000$	Személyek $\times 1000$
Egy szülő gyermekkel	286	780	261	668
Házaspár gyermek nélkül	819	1638	769	1539
Házaspár 1 gyerekkel	381	1144	388	1164
Házaspár 2 gyerekkel	469	1879	477	1909
Házaspár 3 és több gyerekkel	173	933	176	972

Forrás: KSH, HKF

4. diagram

Az egyedül élők és a többtagú háztartások gyümölcsfogyasztása, értékben 1999 és 2002 között, Ft/fő/év

Forrás: KSH, HKF

Szembevetünk a gyermek nélküli háztartások magas száma. Ez nem igazán szerencsés, hiszen sok olyan háztartást jelent, ahol nincs gyerek, ugyanakkor piaci szempontból ellenkező a helyzet, hiszen a lakosság jelentős hányadát képviselik, és ahogyan a következőkben látni fogjuk, fogyasztásuk sem elhanyagolható. Sajnálatos módon a gyerekes házaspárok száma már jóval kisebb, jó jel viszont, hogy ez a szám, ha csak kis mértékben is, de nőtt 1999 és 2002 között.

A zöldségfogyasztás a család növekedésével

A család létszámának növekedésével csökken a fejenkénti friss zöldségfogyasztás. 1999 és 2002 átlaga alapján a gyermek nélküli házaspárok több mint a dupláját fogyasztották a három és több gyermekes házaspároknál (4. táblázat). E különbség 1999

és 2002 között nem változott. A családok növekedésekor figyelembe kell vennünk, hogy ha gyerek születik, ő természetesen kevesebbet fogyaszt, mint a szülei, viszont az összes elfogyasztott mennyiséget ettől függetlenül hárommal osztjuk, és így csökken a fejenkénti fogyasztás értéke. Azt is figyelembe kell vennünk viszont, hogy később ez a gyerek lehet, hogy többet fogyaszt majd szüleinél. Emiatt hasznosabb lenne fogyasztási egységgel számolni, ami nem tekint minden tagot egy egységnek, ez viszont nem állt módunkban.

4. táblázat

Friss és tartósított zöldségfogyasztás a különböző házaspárok esetében, 1999–2002 átlaga alapján, kg/fő/év

Háztartás típusa	Friss zöldségfogyasztás	Tartósított zöldségfogyasztás
Házaspár gyermek nélkül	78,2	7,8
Házaspár 1 gyerekekkel	44,0	6,2
Házaspár 2 gyerekekkel	36,8	5,0
Házaspár 3 és több gyerekekkel	34,9	4,5

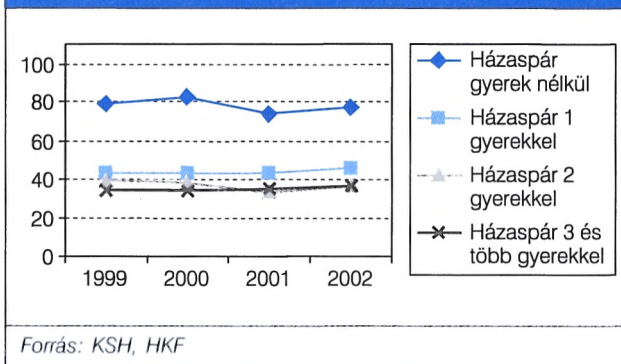
Forrás: KSH, HKF

egyedül az 1 gyerekes házaspárok emelhetők ki, 2000 és 2002 között.

Ha a zöldségfogyasztást értékben vizsgáljuk, a gyermek nélküli házaspárok jóval magasabb értékeket mutatnak a gyermekek nélküli, ami vonatkozik mind a vásárolt, mind pedig a saját termelésű fogyasztásra (5. táblázat). A saját termelésű fogyasztásnál a gyermekek között alig van eltérés, a vásárlásoknál pedig érvényesül a volumenhatás.

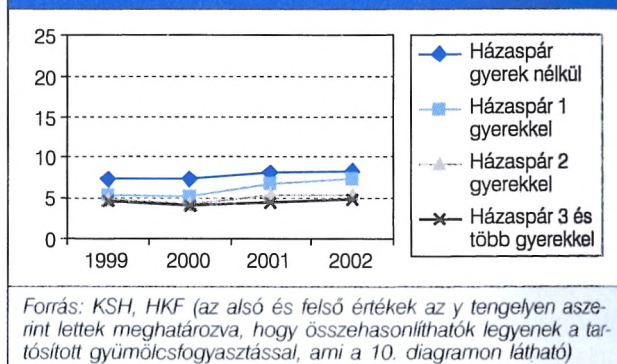
5. diagram

Friss zöldségfogyasztás a különböző családokban, kg/fő/év

6. diagram

Tartósított zöldségfogyasztás a különböző családokban, kg/fő/év

5. táblázat

A zöldségfogyasztás értékben, a különböző családokban, 1999–2002 átlaga, Ft/fő/év

Házaspárok	Saját termelés	Vásárolt fogyasztás
Házaspár gyermek nélkül	4751	7732
Házaspár 1 gyerekekkel	2839	5312
Házaspár 2 gyerekekkel	2517	4104
Házaspár 3 és több gyerekekkel	2240	3636

Forrás: KSH, HKF

A gyermekes háztartásokra jellemző, hogy míg a vizsgált időszakban a fogyasztásuk nem vagy csak kis mértékben nőtt, addig a kiadásai (vásárolt fogyasztás) 1,7-szeresére emelkedtek. Ez vonatkozik a gyermek nélküli házaspárokra is (7. és 8. diagramok). A növekedés mértéke ugyanakkora a gyermekes és gyermek nélküli háztartásoknál csupán az alapul szolgáló fogyasztás mennyisége

Az évek során a friss zöldségfogyasztás a különböző családoknál nem változott, az 5. diagram alapján csak a gyermek nélküli házaspárok magas fogyasztása emelhető ki.

A tartósított zöldség esetében ugyanúgy követhető a fogyasztás csökkenése a család növekedésével (4. táblázat). Itt már kisebbek a különbségek, de ez a kisebb számoknak tudható be. A fogyasztás az elmúlt években nagyon kis mértékben nőtt (6. diagram),

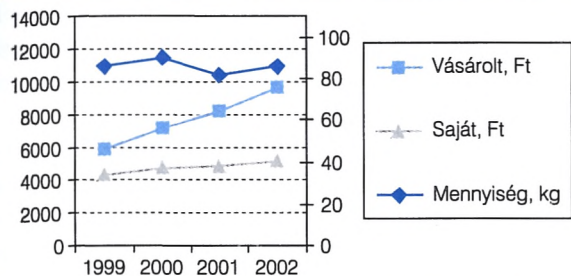
jóval nagyobb a gyermek nélkülieknél. A diagramokon látható, hogyan alakult a családok fogyasztása és kiadásai, azaz változatlan elfogyasztott mennyiségért mennyivel fizettek többet.

A gyümölcsfogyasztás a család növekedésével

Ahogy a friss zöldség esetében, a friss gyümölcsnél is a család növekedésével csökkent a fogyasztás.

7. diagram

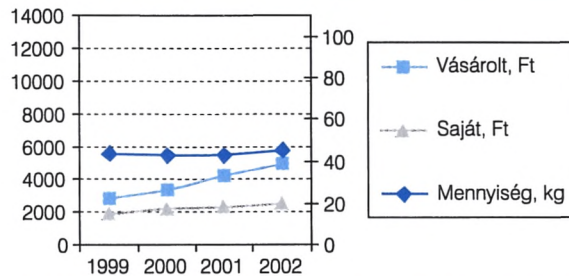
A gyermek nélküli házaspárok zöldségfogyasztása mennyiségben (összes=vásárolt+saját), kg/fő/év; saját termelésű és vásárolt fogyasztása, értékben, Ft/fő/év

Forrás: KSH, HKF

8. diagram

A gyermekes házaspárok zöldségfogyasztása mennyiségben (összes=vásárolt+saját), kg/fő/év; saját termelésű és vásárolt fogyasztása, értékben, Ft/fő/év

Forrás: KSH, HKF

1999 és 2002 átlaga alapján a gyermek nélküli házaspárok majdnem kétszer annyi friss gyümölcsöt fogyasztottak, mint a három és több gyermekes házaspárok (6. táblázat).

A friss gyümölcsfogyasztásbeli különbség 1999 és 2002 között fokozatosan csökkent. 1999-ben a gyer-

mek nélküli háztartások több mint kétszer annyit fogyasztottak, mint a 3 és több gyermekesek (2,2-szeresét), 2002-ben ez a különbség már 1,7-szeres. A fogyasztás majdnem minden kategóriában esett, kivéve a három és több gyermekes házaspárokat, akiknél kis mértékben emelkedni tudott (9. diagram).

A tartósított gyümölcs esetében már nagyobb volt a fogyasztás, mint a tartósított zöldségnél (ha összehasonlítjuk a 6. és 10. diagramot), a legjobb fogyasztók itt az egy gyerekkel rendelkező házaspárok voltak. A növekedés is nagyobb mértékű, mint a tartósított zöldség esetében.

A tartósított gyümölcsnél a legtöbbet és a legkevesebbet fogyasztó közötti különbség 1,5-szeres, és nem változott a vizsgált időszakban. A fogyasztás mind a

6. táblázat

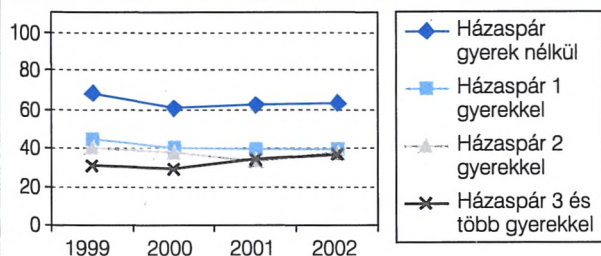
A különböző házaspárok friss és tartósított gyümölcsfogyasztása, 1999–2002 átlaga, kg/fő/év

Háztartás típusa	Friss gyümölcsfogyasztás	Tartósított gyümölcsfogyasztás
Házaspár gyermek nélkül	63	16,3
Házaspár 1 gyerekkel	40	17,9
Házaspár 2 gyerekkel	36	16,3
Házaspár 3 és több gyerekkel	32	12,1

Forrás: KSH, HKF

9. diagram

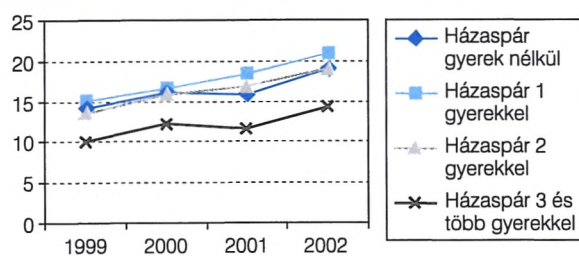
Friss gyümölcsfogyasztás a különböző családokban, kg/fő/év

Forrás: KSH, HKF

10. diagram

Tartósított gyümölcsfogyasztás a különböző családokban, kg/fő/év

Forrás: KSH, HKF

7. táblázat

A különböző családok gyümölcsfogyasztása értékben, 1999–2002 átlaga, Ft/fő/év

Házaspárok	Saját termelés	Vásárlás
Házaspár gyermek nélkül	3555	8145
Házaspár 1 gyerekkel	2249	6683
Házaspár 2 gyerekkel	2192	5578
Házaspár 3 és több gyerekkel	1714	4406

Forrás: KSH, HKF

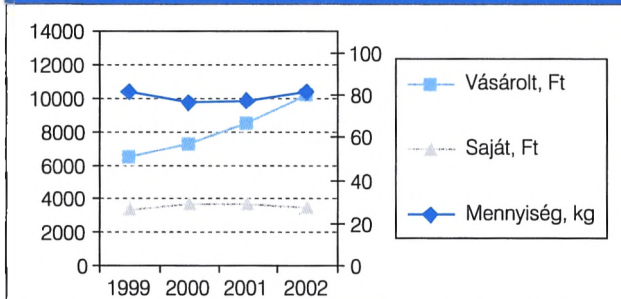
gyümölcsöknél nagyobbak a vásárlási kiadások (7. táblázat).

Ha összehasonlítjuk a friss és tartósított gyümölcs összesített fogyasztását a kiadásokkal, a következőket látjuk. A gyermek nélküli házaspárok gyümölcsfogyasztása nem emelkedett (82 kg volt 1999-ben és 2002-ben is), míg a gyermekek 51,4 kilogrammról 56 kilogrammra, kis mértékben növelni tudták fogyasztásukat,

emellett viszont vásárlási kiadásai 1,6-szorosára emelkedtek (11. és 12. diagramok). A saját termelésből származó fogyasztás változatlan maradt. Az egész képet figyelve hasonló a helyzet, mint a zöldségnél.

11. diagram

A gyerek nélküli házaspárok gyümölcsfogyasztása mennyiségben (összes=vásárolt+saját), kg/fő/év; saját termelésű és vásárolt fogyasztása, értékben, Ft/fő/év

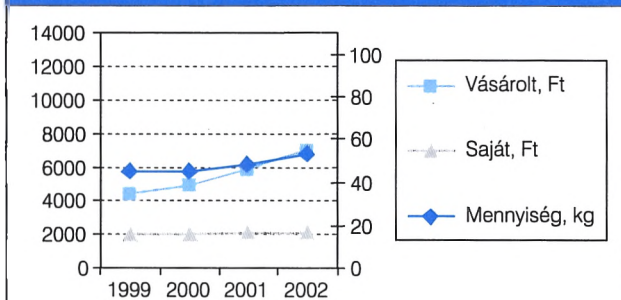

A decilisek közötti eltérések

Arra a kérdésre, hogy miért fogyasztanak a gyermekes családok kevesebb zöldséget és gyümölcsöt, mint a gyermek nélküliek, egyik válasz a két csoport jövedelmi rétegeinek eltérő fogyasztása lehet. E kérdéssel egyik előző tanulmányunkban foglalkoztunk (Pecze D., Székely G., 2004). Kiderült, hogy míg a két csoport legalsó jövedelmi tizedei ugyanannyit fogyasztanak, a legfelsők esetében a gyermekek jóval elmaradnak a gyermek nélküli háztartások mögött, tehát az alacsonyabb fogyasztás főleg a magas jövedelműeknek köszönhető.

12. diagram

A gyermekes házaspárok gyümölcsfogyasztása mennyiségben (összes=vásárolt+saját), kg/fő/év; saját termelésű és vásárolt fogyasztása, értékben, Ft/fő/év

A gyereket vagy gyerekeiket egyedül nevelő szülők

Külön csoportba soroltuk a gyereket vagy gyerekeiket egyedül nevelő szülőket. Fogyasztásuk az egy gyermekes házaspárok értékeihez esett legközelebb: friss zöldségfogyasztásuk 46 kg, tartósított zöldségfogyasztásuk 6 kg, friss gyümölcsfogyasztásuk 39 kg. Ha értékben fejezzük ki fogyasztásukat, már nehezebb besorolni őket, az 1 és 3 gyermekes házaspárok között helyezkednek el.

AZ EGYEDÜL ÉLŐK FOGYASZTÁSA

Az egyszemélyes háztartások bemutatása

Az egyszemélyes háztartások nagyon összetett csoportot alkottak, mi őket két részre osztottuk: a 30 és 64 év közöttiekre és a 64 év felettiekre. A 30 év alatti egyszemélyes háztartások a minta nagysága miatt nem voltak megbízhatóak és emiatt nem ké-

nég kategóriában fokozatosan emelkedett, és 2002-ben mind a négy csoport fogyasztása 1,4-szerese az 1999-es értéknek.

A fogyasztás értékben hasonlóan alakult, mit a zöldségek esetében, annyi különbséggel, hogy a

pazhették a kutatásunk tárgyát. Az egyszemélyes háztartások csoportját a szélesebb körű összehasonlíthatóság miatt választottuk két részre (annak ellenére, hogy a munka nem a különböző korcsoportok fogyasztásával foglalkozott).

A 30 és 64 év közöttiek csoportját 39 százalékban aktív keresők, 58 százalékban nyugdíjasok tették ki, a többi munkanélküli. Az aktív keresők fele-fele arányban nők és férfiak, míg a nyugdíjasok 72 százaléka nő. A 64 év fölötti korcsoport 80 százaléka nő, 20 százaléka férfi. Ők az egyedül élő nyugdíjasok csoportját alkotják. Mivel nem állt módunkban szétválasztani a nyugdíjasok és az aktívok fogyasztását, csupán két tényezőt vizsgálhattunk: azt, hogy a háztartás egyszemélyes, illetve hogy melyik korcsoportba tartozik. Mivel a 30–64 évesek foglalkozás szempontjából is megosztottak, ezt sem vehettük figyelembe. Igaz, hogy a 64 év feletti csak nyugdíjasokat jelentenek (és ebből a szempontból is vizsgálhatók) de a többtagúaknál már nincsen kiemelve ez a korosztály. A vizsgált csoportokat számszerűsítve a 8. táblázatban láthatjuk.

Annak ellenére, hogy az elemzés szélesebb körű, a hangsúlyt arra a kérdésre fektettük, hogy a háztartás egytagú, vagy többtagú.

8. táblázat

Az egyszemélyes háztartások számának alakulása 1999 és 2002 között, ×1000

	1999	2002
30–64 éves	428	366
64 éves fölött	472	485

Forrás: KSH, HKF

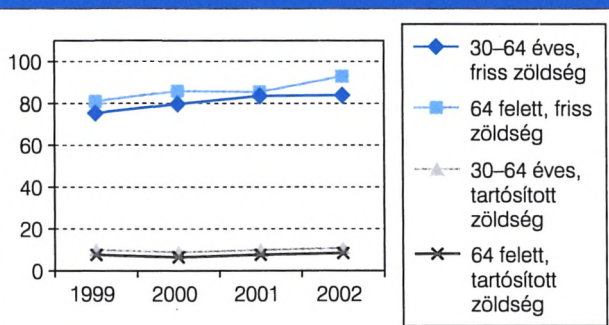
Az egyszemélyes háztartások zöldségfogyasztása

Rögtön szembetűnik a friss zöldségek fogyasztásának magas értéke: 64 éves korig 80 kilogrammot, az attól idősebbek pedig 86 kilogrammot fogyasztottak. Azért fontos őket kiemelni, mert alacsony számuk ellenére (8. táblázat) ők fogyasztották a legtöbb friss zöldséget. Ezt a fogyasztást csak a gyerek nélküli házaspárok közelítették meg (78,2 kg). Az idősek magas fogyasztásáról szóló adatokat ki kell egészíteni azzal, hogy a megtermelt vagy megvásárolt termékek nagy része a fiatalabb családtagokhoz kerül támogatás formájában (Szóke, 1997, 5. old.).

Friss zöldségfogyasztásuk a többszemélyesekkel ellentétben emelkedni tudott (13. diagram), a 65

13. diagram

Az egyedül élők friss- és tartósított zöldségfogyasztása 1999 és 2002 között, kg/fő/év

Forrás: KSH, HKF

év alattiaknál 75,4 kilogrammról 84 kilogrammra, a 65 év felettiéknél 81 kilogrammról 91 kilogrammra. A tartósított fogyasztás nem változott: a 65 év alattiak 10–11 kilogrammot, a 66 év fölöttiek pedig 6–8 kilogrammot fogyasztottak.

A saját termelésű fogyasztás értéke a 65 év alattiaknál 3900 forint/év volt, valamivel a gyerek nélküli házaspárok szintje alatti (ami 4700 forintot tett ki, és az 5. táblázatban látható), a 65 év felettiéknél pedig 5000 forinttal legjobbak az összes vizsgált csoport közül (9. táblázat). A vásárolt fogyasztás jóval a gyerekes és gyerek nélküli háztartások szintje felett van. A vásárolt fogyasztásuk 1,7-szeresére emelkedett, ugyanakkora mértékben, mint a többszemélyeseknél. Az egyszemélyes háztartások tehát, amellet, hogy ugyanolyan mennyiségben növelték kiadásukat, mint a többszemélyesek, velük ellentétben fogyasztásuk emelkedni tudott (14. és 15. diagram).

9. táblázat

Az egyszemélyes háztartások zöldségfogyasztása értékben, 1999–2002 átlaga, Ft/fő/év

Háztartások	Saját termelés	Vásárlás
65 év alatt	3949	9951
65 év fölött	4981	8600

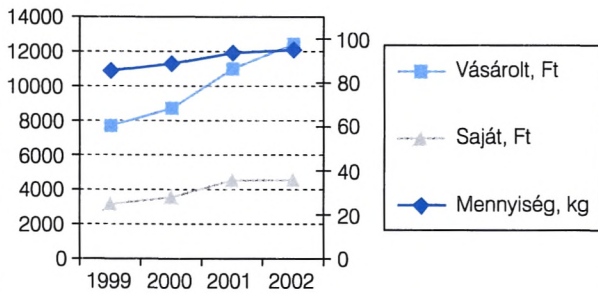
Forrás: KSH, HKF

Az egyszemélyes háztartások gyümölcsfogyasztása

A 30 és 64 év közöttiek 68,5 kg, az idősebb korcsoport pedig 75,5 kg friss gyümölcsöt fogyasztott,

14. diagram

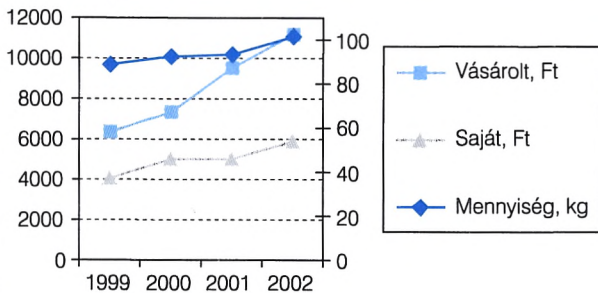
A 30–64 éves egyedül élők zöldségfogyasztása mennyiségben (összes=vásárolt+saját), kg/fő/év; saját termelésű és vásárolt fogyasztása, értékben, Ft/fő/év

Forrás: KSH, HKF

15. diagram

A 64 évtől idősebb egyedül élők zöldségfogyasztása mennyiségben (összes=vásárolt+saját), kg/fő/év; saját termelésű és vásárolt fogyasztása, értékben, Ft/fő/év

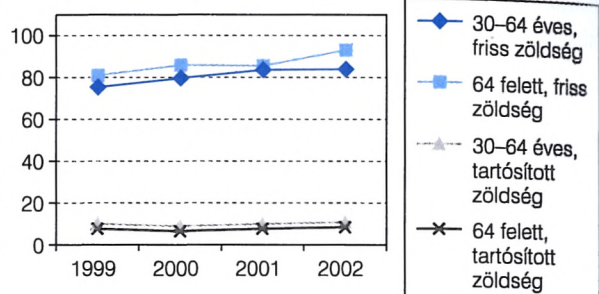
Forrás: KSH, HKF

mindkét csoport jóval többet, mint a többtagú háztartások. Mindkét korcsoport – hasonlóan a zöldségekhez –, ha csak kis mértékben is, de növelni tudta fogyasztását: a fiatalabb korosztály 68 kilogrammról 72,5-re, a 64 év felettek pedig 75 kilogrammról 78-ra (16. diagram). A tartósított gyümölcsfogyasztásuk nem különbözött a többszemélyes háztartásokétól: a 30 és 64 év közöttiek fogyasztása 15 kilogrammról 20 kilogrammra emelkedett, a 64 év feletteké pedig 11 kilogrammról 17-re. 2002-ben a két csoport 1,4-szer többet fogyasztott, mint 1999-ben.

Az értékben mért fogyasztást illetően, a 30 és 64 év közöttiek saját termelésű fogyasztása nem különbözött jelentősen a gyerek nélküli házas pároktól, az idősebbek viszont már többet fogyasztottak. Vá-

16. diagram

Az egyedül élők friss és tartósított gyümölcsfogyasztása 1999 és 2002 között, kg/fő/év/kg/fő/év; saját termelésű és vásárolt fogyasztása, értékben, Ft/fő/év

Forrás: KSH, HKF

sárolt fogyasztásuk már jóval a többtagú háztartások fölött található (ha összehasonlítjuk a 10. és a 7. táblázatokat).

10. táblázat

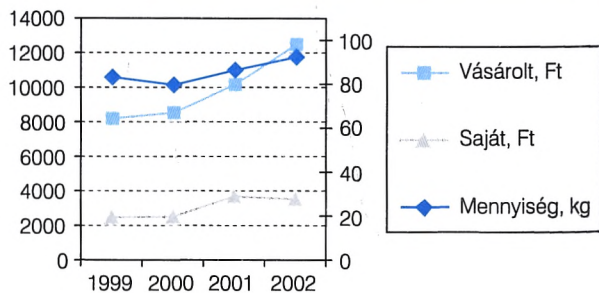
Az egyszemélyes háztartások fogyasztása értékben, 1999–2002 átlaga, Ft/fő/év

Háztartások	Saját termelés	Vásárlás
65 év alatt	3043	9841
65 év fölött	3986	9057

Forrás: KSH, HKF

17. diagram

A 30–64 éves egyedül élők gyümölcsfogyasztása mennyiségben (összes=vásárolt+saját), kg/fő/év; saját termelésű és vásárolt fogyasztása, értékben, Ft/fő/év

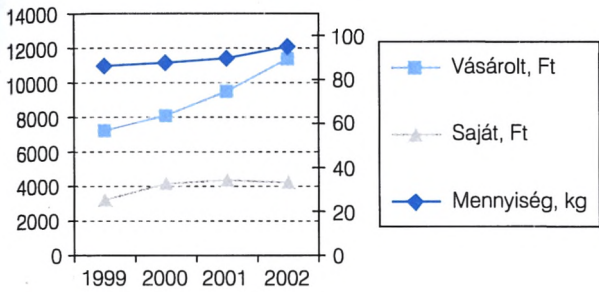

Forrás: KSH, HKF

Vásárolt fogyasztásuk 1,5, illetve 1,6-szorosára, a saját termelésű pedig csak kis mértékben emelke-

18. diagram

A 64 évnél idősebb, egyedül élők gyümölcsfogyasztása mennyiségben (összes=vásárolt+saját), kg/fő/év; saját termelésű és vásárolt fogyasztása, értékben, Ft/fő/év

Forrás: KSH, HKF

dett, ezekből a szempontokból nem különböznek a többi vizsgált csoporttól.

KÜLÖNBÖZŐ TÉNYEZŐK FIGYELEMBEVÉTELE A ZÖLDSÉG ÉS GYÜMÖLCS VÁSÁRLÁSAKOR

A kutatás folytatásában azt vizsgáltuk, hogy a háztartás növekedésével nő-e a különböző vásárlást befolyásoló tényezők súlya. A tényezők meghatározását és fontosságuk mérését a GfK Hungária kutatása tette lehetővé (GfK Hungária, 2002). Az összehasonlításakor 22 tényezőt hasonlítottunk össze. E jellemzők fontosságát kellett osztályozni 1-től 7-ig (1: egyáltalán nem fontos, 7: nagyon fontos). A vizsgált csoport átlagos véleményét mutattuk be. Ezeket mi nyolc csoportba osztottuk, hogy áttekinthetőbbek legyenek. A belső jellemzők esetében a válaszadónak több szempontot kellett figyelembe vennie: jó ízű, természetes alapanyagokból készült, vitamindús, jó minőségű, hosszabb ideig eltartható, egészséges, ne tartalmazzon tartósítószeret, vegyszermentesen termelt, friss. Ezeket azért vettük egy csoportba, mert a válaszadók maximális pontszámmal értékelték őket és segítségükkel nehéz differenciálni a csoportokat. A csomagolásra, termék küllemére vonatkozó jellemzők a következők voltak: praktikus csomagolás, magának a terméknek a külleme, környezetbarát csomagolás, szép csomagolás. Külön vettük azokat a jellemzőket, amelyek egyik előző csoportba sem sorolhatók: reklám, alacsony ár, eladó ajánlása, a termék gyártója, hazai

márka, ismerősök véleménye, vásárlásra fordított idő rövidege, a termék származási helye. E jellemzők közül legfontosabb az alacsony ár volt, utána jött a hazai márka, termék származási helye, a termék gyártója.

A zöldségek és gyümölcsök vásárlásakor mérlegelt tényezők fontossági sorrendje

A vásárlásakor mérlegelt tényezők közül legfontosabban a belső jellemzők és az ár, ezeket követték a származás, a termék külleme, a vásárlás ideje majdnem ugyanannyi pontszámmal. Az ismerősök véleménye, eladó ajánlása és a reklám pedig az utolsó három helyezett (11. táblázat). A zöldség és a gyümölcs esetében a rangsor ugyanolyan és csak a középértékekben van némi különbség.

11. táblázat

A vásárlási tényezők rangsora a fogyasztók számára

Tényezők	Középértékek	
	Zöldségek	Gyümölcsök
Belső jellemzők	6,4	6,5
Ár	6,4	6,3
Származás	4,9	4,9
Csomagolás, termék külleme	4,7	4,8
Vásárlás ideje	4,7	4,7
Ismerősök véleménye	4,0	4,1
Eladó ajánlása	3,9	4,0
Reklám	2,3	2,4

Forrás: GfK Hungária

A különböző tényezők súlya a különböző háztartásokban eltérő, az esetek többségében a háztartás növekedésével jobban odafigyelnek a vásárlók a különböző tényezőkre vagy a termékjellemzőkre. Ezek a különbségek viszont nem igazán meggyőzőek. Az olvasó elvárná például, hogy az ár egyre fontosabb legyen a háztartás létszámának növekedésével, de ez nincs így (ahogy a táblázat is mutatja). Azoknál a tényezőknél viszont, amelyek súlya egyértelműen nő a háztartások növekedésével: például a bevásárlási idő vagy a legfontosabbnak tartott belső jellemzők, nagyon kicsik az eltérések és nem alkalmasak a fogyasztók differenciálására (12. és 13. táblázatok).

12. táblázat

A zöldségek vásárlási tényezőinek fontossága a különböző nagyságú háztartásokban

Jellemzők	Háztartás nagysága			
	1 fő	2 fő	3-4 fő	5 vagy több fő
Belső jellemzők	6,6	6,7	6,8	6,8
Ár	6,4	6,3	6,2	6,5
Származás	4,7	4,9	4,8	5,0
Csomagolás, termék külleme	4,6	4,6	4,8	5,0
Vásárlás ideje	4,4	4,7	4,7	4,9
Ismerősök véleménye	3,9	3,9	4,0	4,1
Eladó ajánlása	3,8	3,9	3,8	4,0
Reklám	2,2	2,3	2,4	2,4

Forrás: GfK Hungária

13. táblázat

A gyümölcsök vásárlási tényezőinek fontossága a különböző nagyságú háztartásokban

Jellemzők	Háztartás nagysága			
	1 fő	2 fő	3-4 fő	5 vagy több fő
Belső jellemzők	6,3	6,5	6,5	6,6
Ár	6,3	6,3	6,1	6,6
Származás	4,7	4,9	4,8	5,0
Csomagolás, termék külleme	4,6	4,7	4,9	5,0
Vásárlás ideje	4,4	4,8	4,7	4,9
Ismerősök véleménye	4,1	4,0	4,0	4,1
Eladó ajánlása	3,9	4,0	3,9	4,0
Reklám	2,3	2,3	2,5	2,5

Forrás: GfK Hungária

FELHASZNÁLT IRODALOM

BIACS P., SZÓKE M., LAJOS J.: Az élelmiszerfogyasztás felgyorsuló átalakulását a fogyasztási szokások lassúbb változása kíséri I. rész, Élelmezési ipar, 1998/10, 29–296 old.

BIACS P., SZÓKE M., LAJOS J.: Az élelmiszerfogyasztás felgyorsuló átalakulását a fogyasztási szokások lassúbb változása kíséri II. rész, Élelmezési ipar, 1998/11, 337–340 old.

DOWLER E., CALVERT C.: Diets of lone-parent families, Joseph Rowntree foundation website, 1995, <http://www.jrf.org.uk/knowledge/findings/socialpolicy/SP71.asp>, átvéve: 2004. 07. 08.

JUHÁSZ A.: A zöldség-gyümölcsfogyasztás iránti kereslet alakulása Magyarországon az elmúlt évtizedben, Konzerv-újság, 2001/4, 106–109 old.

MIKESNÉ M. B., SZABÓ Zs., SCHNELL L.: A házon kívüli étkezés szerepe a háztartási költségvetési felvétel adatai alapján, 2001, Időszaki tájékoztató, KSH, Budapest, 2003,

PECZE D., SZÉKELY G.: The Comparison of Consumption of Fruits and Vegetables in Households with Children and without regarding Different Income Levels, konferenciakiadvány, 3rd International Conference for Young Research, 28–29 September, 2004, Gödöllő, Hungary, (a kiadvány előkészületben)

SZÉKELY G., PECZE D.: A zöldség és gyümölcs fogyasztásának és fogyasztói megítélésének alakulása 1989 és 2001 között, Marketing & Menedzsment, 2003/6, 35–48 old. Budapest
SZÓKE M.: A hazai lakosság élelmiszerfogyasztási szerkezetének, táplálkozási szokásainak változásai, MTA, Budapest, 1997

WALKER D., BEAUCHENNE R. E.: The relationship of loneliness, social isolation and physical health to dietary adequacy of independently living elderly, Journal of the American Dietetic Association, 91, 300–304 old. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/entrez>, átvéve: 2004. 07. 07.

CSALÁDI KÖLTSÉGVETÉS, adattár, folyamatosan megjelenő kiadvány: 1999,

2000, 2001, 2002, KSH, Budapest, 2000, 2001, 2002, 2003
ÉLELMISZER FOGYASZTÁSI ÉS VÁSÁRLÁSI SZOKÁSOK, GfK Hungária, Budapest, 2002, www.amc.hu,

FIVE A DAY- RESEARCH & POLICY SUMMARIES, <http://www.5aday.com/html/research/consumptionstats.php>, átvéve: 2004. 07. 07.

STATISZTIKAI MÓDSZERTANI FÜZETEK, 37, A háztartási költségvetési felvétel módszertana, KSH, Budapest, 1997

Pecze Dénes PhD hallgató
a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Közgazdaságtudományi Karának Menedzsment és Marketing Tanszékén
Székely Géza PhD és egyetemi docens
a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Közgazdaságtudományi Karának Menedzsment és Marketing Tanszékén